

9. Любашенко О. В. Українська мова : активні методи і форми навчання у вищій школі : [навч. посіб.]. – К. : ТОВ УВПК Екс. об., 2005. – 144 с.
10. Машбиц Е. И. Психологические основы управления учебной деятельностью : [метод. пособ.]. – К. : Вища школа, 1987. – 224 с.
11. Остапенко Н. М. Теорія і практика формування лінгводидактичних компетентностей у студентів філологічних факультетів ВНЗ / Н. М. Остапенко. – Черкаси, 2008. – 330 с.
12. Якунин В. А. Педагогическая психология : [учеб. пособ.] / В. А. Якунин / Европ. ин-т экспертов. – СПб : Изд-во Михайлова В.П. : Изд-во «Полиус», 1998. – 639 с.

The article deals with the theoretical grounds aimed at developing chief professional competences of the would-be masters-linguists; the ways that enable practical realization of forming technologies of linguistic and speaking competences in the context of the Common European Framework concerning the main guides on linguistic education as well as the requirements of the Government Standard of higher education are specified.

Key words: *development of linguistic and speaking competences, would-be masters-linguists, forming technologies of professional speaking skills, project activity.*

УДК 378.01+378.14+4 (Укр)

Кучерява О. А.

ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ ДИСКУРСИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ

У статті методично обґрунтовано шляхи активізації дискурсивної діяльності студентів філологічних факультетів. Запропоновано аналітичні, реконструктивні і конструктивні вправи, навчальний проект.

Ключові слова: *дискурсивна діяльність, студенти філологічних факультетів, система вправ.*

Згідно із Законом про вищу освіту, Концепцією мовної освіти в Україні, Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти та Концепцією навчання державної мови у школах України пріоритетним напрямом мовної освіти є формування мовної особистості, всебічний розвиток якої вимагає формування вмінь адекватно поводитись у різноманітних комунікативних ситуаціях, успішно розв'язувати комунікативні завдання та досягати успіху в процесі спілкування.

Однією з найважливіших якостей мовної особистості, якою вона оволодіває як у процесі природної комунікації, так і спеціально організованого навчання, є комунікативна компетенція, яка стала центральним поняттям сучасної лінгводидактики. На це вказують, зокрема, праці вітчизняних і зарубіжних учених-методистів, як-от: А. М. Богущ, М. М. В'ятютнева, Н. М. Веніг, І. О. Зимньої, Д. І. Ізаренкова, С. О. Карамана, Т. О. Ладиженської, Г. П. Лещенко, Л. І. Мацько, М. І. Пентилюк, Л. В. Скуратівського, Г. Т. Шелехової та багатьох інших.

У загальних рисах комунікативна компетенція – це здатність мовця до спілкування в різноманітних ситуаціях. А оскільки спілкування – складний процес, під час якого важливими є всі найдрібніші складові комунікації, що відіграють вирішальну роль у досягненні взаєморозуміння і поставленої комунікативної мети, то комунікативну компетенцію розглядають як комплексне утворення та у її складі виокремлюють мовну, мовленнєву, соціокультурну (культурологічну), прагматичну, стратегічну, дискурсивну компетенції (їх кількість в наукових розвідках постійно варіюється).

Останнім часом увагу методистів-словесників привернула дискурсивна компетенція (Н. П. Головіна, М. Кенел і М. Свейн, О. І. Кучеренко, К. Ф. Седов, М. Халлідей) та пов'язана з нею проблема текстотворення і текстосприймання у сфері писемної комунікації (Л. М. Златів, І. О. Кухарчук, С. А. Омельчук, Ю. О. Романенко, Т. В. Симоненко, В. І. Статівка). Теоретичним підґрунтям для визначення психологічних і лінгвістичних засад формування дискурсивної компетенції послугувала сучасна теорія дискурсу, об'єднавши в одне термінологічне поле такі поняття, як дискурс, тип дискурсу, дискурсивні вміння, дискурсивна діяльність. Рівень сформованості дискурсивної компетенції впливає на ефективність та результативність дискурсивної діяльності, яка «спрямована на усвідомлене і цілеспрямоване породження цілісних мовленнєвих творів» [1, с. 9]. Відповідно занурення студентів філологічних факультетів в активну мовленнєво-комунікативну діяльність виступає однією з найбільш дієвих педагогічних умов формування дискурсивної компетенції у сфері писемної комунікації, про що свідчать результати експериментального дослідження [2].

Отже, у статті ми поставили за *мету*, спираючись на проведений педагогічний експеримент та практику викладання мовознавчих дисциплін на філологічному факультеті, методично обґрунтувати та проілюструвати шляхи активізації дискурсивної діяльності студентів філологічних факультетів.

В організації дискурсу активний початок належить суб'єктові дискурсу, яким виступає конкретна особистість. Мовна особистість, володіючи ситуацією спілкування й обираючи ту чи іншу комунікативну роль, організовує дискурс, визначає його спрямування, водночас мовна особистість є одним із компонентів дискурсу, оскільки в ньому відображаються її мотиви, наміри, знання про навколишній світ і безпосередньо про ситуацію спілкування. Мовна особистість як творець дискурсу повинна володіти системою знань і вмінь, які забезпечують організацію, сприймання і розуміння дискурсу в певній комунікативній ситуації і визначають рівень сформованості її дискурсивної компетенції.

Беручи за основу головні положення теорії мовленнєвої діяльності та теорії дискурсу, у структурі дискурсивної компетенції виокремлюємо такі вміння:

- виділяти лінгвістичні та екстралінгвістичні параметри дискурсу, встановлювати й усвідомлювати взаємозв'язок мовних засобів з екстралінгвістичними аспектами комунікації;
- вибирати тип дискурсу;
- розпізнавати і вживати ключові маркери різних типів дискурсів;
- будувати і сприймати цілісні дискурси з урахуванням екстралінгвістичних параметрів ситуації та особливостей їх семантико-прагматичної і граматичної організації.

Означені вміння щільно пов'язані з умінням аналізувати ситуацію спілкування та її складові, враховувати контекст комунікативної взаємодії, на підставі чого визначати модель побудови дискурсу і мовні засоби для її реалізації.

На формування дискурсивної компетенції позитивно впливають такі чинники, як практична спрямованість у засвоєнні основних понять теорії тексту і дискурсу, опора на текст та екстралінгвістичний контекст під час аналізу дискурсивних явищ і типологічних форм дискурсу, стимулювання та позитивна мотивація дискурсивної діяльності, оптимальне співвідношення репродуктивних і продуктивних видів завдань. Не менш важливу роль в активізації дискурсивної діяльності студентів філологічних факультетів відіграє цілеспрямований відбір форм, методів і прийомів навчання.

Так, основним прийомом роботи виступив дискурсивний аналіз тексту, який передбачає аналіз дискурсу як результату (текст) і процесу мовленнєво-мисленнєвої діяльності (дискурсу) з метою виявлення екстралінгвістичних, семантичних,

когнітивних та мовленнєвих аспектів його формування, з'ясування функціональної спрямованості та соціальної організації. Він може бути повний або частковий залежно від навчальної мети та особливостей дидактичного матеріалу. Дискурсивний аналіз тексту спрямований на формування вмінь звертати увагу на екстралінгвістичний контекст як одну з найважливіших передумов розуміння соціально-психологічного простору, в якому виникає і функціонує дискурс, що, у свою чергу, сприяє вдосконаленню вмінь студентів вільно орієнтуватись у різноманітних комунікативних ситуаціях і розв'язувати комунікативні завдання, спостерігати за мовним оформленням різних типів дискурсів, тобто готує студентів до побудови цілісних дискурсів. Наведемо приклад часткового дискурсивного аналізу вірша І. Драча «Етюд про хліб» (семантико-прагматичний аналіз):

1. Охарактеризувати прагматичний контекст, з'ясувавши тему твору і комунікативну мету автора, використані комунікативні стратегії і мовні засоби їх вираження:
 - звернути увагу на членування, логічність і доступність твору;
 - за допомогою яких мовних засобів автор встановлює контакт з читачем?
 - прокоментувати назву твору. З'ясувати ознаки жанру «етюд». Чи вдалося авторові втілити їх у творі? Доведіть.
 - простежити взаємозв'язок між поставленою автором метою і вибраним жанром.
 - визначити мовні засоби локально-часової актуалізації зображуваної дійсності.
2. Виділити ключові слова й охарактеризувати пов'язані з ними атрибути.
 - Звернути увагу на те, що слово «хліб» жодного разу автор не згадує в тексті. Яке ідейне навантаження несуть пов'язані з ним атрибути?
 - До якої народної символіки звертається автор? Складіть етнографічний коментар до вірша, залучаючи космологічні уявлення українців. Розкрийте значення слів «яйце», «ніч», «сонце» у вірші.
3. Проаналізувати концептосферу вірша.
4. Виділити імпліцитно виражені смисли у вірші.

Занурення студентів в активну дискурсивну діяльність вимагає створення на лекційних і практичних заняттях таких ситуацій, які б спонукали студентів до спілкування, висловлювання власних думок у письмовій формі, чому, наприклад, сприяє система реконструктивних і конструктивних вправ. Їх використання наближає студентів до реальних умов спілкування, оскільки сутність завдань полягає в необхідності підпорядковувати зміст і мовне оформлення висловлювання компонентам комунікативної ситуації.

З-поміж реконструктивних вправ вагоме місце посідають завдання на перебудову і редагування дискурсів, що дозволяє конкретизувати типологічні ознаки і структуру різних типів дискурсів, особливості їх мовного оформлення. Завдання формулюються таким чином, щоби поряд з текстами репрезентувався зовнішній контекст їх функціонування. Наприклад: *Ознайомтесь з новелою Гр. Тютюнника «Чудасія», написаною у формі листа-прохання Мусія Приходька до командарма. Визначте тип дискурсу і мовностилістичні засоби передачі авторського задуму. Проаналізуйте лист Мусія Приходька з урахуванням вимог епістолярного стилю й особливостей зовнішнього контексту. Відредагуйте лист. Зробіть висновок щодо особливостей мовного оформлення створеного типу дискурсу.*

Активізації дискурсивної діяльності і залученню студентів філологічних факультетів до розв'язання комунікативних завдань у різноманітних ситуаціях спілкування у сфері писемної комунікації сприяє низка конструктивних вправ, які передбачають створення студентами дискурсів за комунікативною ситуацією, за комунікативною метою, враховуючи ознаки заданого жанру тощо. Наприклад: *Підготуйте зразки ділової кореспонденції (лист дописувача і відповідь партнера), попередньо розподілившись у групі по двоє (комунікант 1, 2 – ділові партнери).*

Комуніканту 1 потрібно в письмовій формі довести до відома комуніканта 2 про дійсний стан реалізації їхньої угоди. Тональність комунікації офіційна (поважна), партнери готові і зацікавлені до співпраці. Вибір теми спілкування довільний. Обговоріть у групі результати ділового спілкування. Чи вдалося комунікантам досягти поставленої мети? Чи були допущені помилки в доборі мовних засобів, у структурі?

Як правило, визначена викладачем частина програмового матеріалу будь-якої навчальної дисципліни виносить на самостійне опрацювання з подальшим обговоренням окремих питань на практичних і семінарських заняттях. Індивідуальні навчально-дослідні завдання готують у формі звітів, рефератів, есе, творчих робіт тощо. Ефективною є робота студентів над проектом, результати якого розглядаються на семінарському занятті. Організована таким чином самостійна робота не лише підвищує результативність навчального процесу, а й дозволяє активізувати дискурсивну діяльність студентів філологічних факультетів.

Наприклад, мета проекту «Типи дискурсів та їх мовностилістична характеристика» – створити умови для систематизації знань студентів про різні типи дискурсів шляхом самостійного дослідження їхніх жанрових ознак, а головне – формувати вміння будувати цілісні дискурси. Пропонований проект охоплює роботу з науковим, публіцистичним, діловим, побутовим і художньо-літературним дискурсами, тобто інституційним та особистісно-зорієнтованим, вибір яких зумовлений вимогами до фахової підготовки майбутніх словесників, які повинні вміти грамотно висловлюватись як у сфері професійного, так і побутового спілкування.

Змістова частина проекту передбачає 1) підготовку письмового звіту про результати спостереження над вибраним типом дискурсу, які обов'язково включають характеристику певного типу дискурсу, добір текстів для його ілюстрації, дискурсивний аналіз дібраного тексту; 2) творчі завдання, тобто побудову цілісних дискурсів за заданими параметрами. Виконання творчого завдання може обмежуватись роботою з одним жанром – листом, який характеризується специфічними рисами в кожному типі дискурсу. Це діловий лист, науковий лист, листування в періодичних виданнях, приватний лист і лист у художньому творі. Залежно від того, з яким типом дискурсу працюють студенти, вони отримують завдання написати лист із дотриманням особливостей конкретного типу дискурсу, вибраного відповідно до комунікативної ситуації.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що на сьогодні дискурсивна лінгвістика розкриває широкі перспективи для оновлення і збагачення змісту низки мовознавчих дисциплін матеріалом, який забезпечує реалізацію принципу комунікативної спрямованості у навчанні рідної мови та створює підґрунтя для формування дискурсивної компетенції студентів філологічних факультетів. Використання системи аналітичних завдань, введення елементів дослідницької роботи, поступовий перехід від виконавчої до творчої діяльності під час добору вправ активізує дискурсивну діяльність студентів та готує їх до спілкування у різноманітних комунікативних ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Седов К. Ф. Дискурс и личность : эволюция коммуникативной компетенции / К. Ф. Седов. – М. : Лабиринт, 2004. – 320 с.
2. Кучерява О. А. Формування дискурсивної компетенції студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів : дис. канд. пед. наук : 13.00.02 / О. А. Кучерява. – Одеса, 2007. – 219 с.

The article deals with the problem of discourse activity of philological faculty students. The author presents the analytic, reconstructive and constructive exercises, instructional project.

Key words: *discourse activity, philological faculty students, system of exercises.*